

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДЛЯ ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ ВІЙНИ

Галицька О. В.

аспірантка

Східноукраїнського національного університету

імені Володимира Даля,

військовослужбовця ЗСУ,

старший викладач кафедри психології,

соціальної роботи та гуманітарних дисциплін

Рівненського інституту Відкритого міжнародного університету

розвитку людини «Україна»

ORCID ID: 0009-0005-2322-3711

У статті подано розгорнутий аналіз і синтез теоретико-методологічних засад формування духовно-психологічної стійкості у військовослужбовців Збройних Сил України в умовах війни й подолання її травматичних наслідків. Дослідження ґрунтується на інтеграції історико-культурних надбань українського козацтва, концепції духовного катарсису Г. П. Шевченко, ідей логотерапії Віктора Франкла та сучасних психологічних підходів до смислотворення й салютогенезу. Акцент робиться на необхідності переходу від реактивної моделі лікування посттравматичних станів до проактивної моделі виховання внутрішньої сили й стійкості, яка здатна забезпечити не лише подолання бойових травм, а й стимулювати особистісний розвиток, відновлення почуття гідності й підтримку психоемоційної рівноваги у військовому середовищі.

Проаналізовано ключові фактори, що визначають стійкість військовослужбовців: роль духовних цінностей, національної ідентичності, соціальної підтримки, професійної підготовки й індивідуально-особистісних характеристик. Значну увагу приділено викликам сучасного воєнного часу, серед яких – висока стресогенність бойових дій, ризик емоційного й професійного виснаження, труднощі соціальної адаптації після повернення з фронту та загроза розвитку посттравматичних стресових розладів. Окреслено напрями вдосконалення системи психолого-педагогічного супроводу й освітніх програм для особового складу, спрямованих на формування духовної зрілості, розвиток здатності до смислотворення, відновлення внутрішніх ресурсів та ефективне подолання травматичного досвіду. Обґрунтовано перспективність упровадження комплексних тренінгових програм, що поєднують духовно-моральне виховання, психологічну підтримку й соціальну реінтеграцію, що уможливило б формування цілісної моделі духовно-психологічної стійкості військовослужбовців як важливого чинника збереження обороноздатності держави.

Ключові слова: духовно-психологічна стійкість, військовослужбовці, війна, травматичний досвід, смислотворення, логотерапія, салютогенез.

Halytska O. V. Formation of spiritual and psychological resilience of military personnel to overcome the consequences of war

The article presents a detailed analysis and synthesis of the theoretical and methodological principles of the formation of spiritual and psychological resilience in servicemen of the Armed Forces of Ukraine in conditions of war and overcoming its traumatic consequences. The study is based on the integration of the historical and cultural heritage of the Ukrainian Cossacks, the concept of spiritual catharsis by H. P. Shevchenko, the ideas of Viktor Frankl's logotherapy and modern psychological approaches to meaning-making and salutogenesis. The emphasis is on the need to transition from a reactive model of treatment of post-traumatic states to a proactive model of cultivating inner strength and resilience, which is able to ensure not only overcoming combat injuries, but also stimulate personal development, restoration of a sense of dignity and support of psycho-emotional balance in a military environment. The paper analyzes the key factors that determine the resilience of servicemen: the role of spiritual values, national identity, social support, professional training and individual-personal characteristics. Considerable attention is paid to the challenges of modern wartime, including the high stress of combat operations, the risk of emotional and professional exhaustion, the difficulties of social adaptation after returning from the front, and the threat of developing post-traumatic stress disorders. The directions for improving the system of psychological and pedagogical

support and educational programs for personnel aimed at forming spiritual maturity, developing the ability to create meaning, restoring internal resources, and effectively overcoming traumatic experiences are outlined. The prospects for implementing comprehensive training programs that combine spiritual and moral education, psychological support, and social reintegration are substantiated, which makes it possible to form a holistic model of spiritual and psychological resilience of military personnel as an important factor in preserving the state's defense capability.

Keywords: *spiritual and psychological resilience, military personnel, war, traumatic experience, meaning-making, logotherapy, salutogenesis.*

Вступ. Повномасштабна війна в Україні актуалізувала проблему психологічних і духовних наслідків бойових дій для військовослужбовців. Багато військових стикаються з травматичним досвідом, який призводить до серйозних психоемоційних навантажень, посттравматичних станів, труднощів соціальної адаптації. Традиційні підходи, орієнтовані переважно на реактивне лікування наслідків психотравм, виявляються недостатніми в умовах тривалого воєнного протистояння. Тому особливої ваги набуває формування духовно-психологічної стійкості військовослужбовців як інтегральної якості, що поєднує внутрішню силу, моральні орієнтири та психологічну резильєнтність.

Актуальність проблеми визначається необхідністю переходу від моделі виключно медико-психологічної допомоги до системного підходу, який інтегрує духовні цінності, психолого-педагогічні стратегії та культурно-історичний досвід українського народу. Особливого значення набуває звернення до ідей духовного катарсису (Г. П. Шевченко), логотерапії (В. Франкл), концепції смислотворення й теорії салютогенезу, що дають змогу осмислити формування стійкості не лише як процес подолання травматичних наслідків війни, а і як чинник особистісного розвитку, відновлення внутрішніх ресурсів і збереження духовно-психологічного здоров'я військовослужбовців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що проблема духовності та її ролі у становленні особистості представлена в роботах зарубіжних і вітчизняних учених. Зокрема, сутність духовності та її вплив на внутрішній світ людини досліджували В. Франкл, Е. Фромм, П. Тілліх, А. Маслоу, Г. Олпорт. В українській науковій традиції вагомий внесок у вивчення духовного розвитку особистості зробили І. Бех, В. Татенко,

Т. Титаренко, Г. Шевченко, Н. Чепелева, які наголошують на значенні ціннісних орієнтацій і смисложиттєвих стратегій у подоланні кризових станів.

Проблему психологічної стійкості, резильєнтності й посттравматичного зростання активно досліджували зарубіжні науковці: R. Tedeschi, L. Calhoun, G. Bonanno, S. Southwick, D. Charney, K. Connor, J. Davidson. Вітчизняні дослідники (О. Кокун, В. Клочков, В. Мороз, І. Пішко, Н. Лозінська, Н. Атаманчук, І. Каськов, В. Корольчук, Т. Кочубей, Т. Циганчук.) приділяють увагу вивченню стресостійкості, адаптаційних механізмів і можливостей інтеграції духовних і психологічних ресурсів у процесі професійної діяльності й подолання травматичного досвіду.

Таким чином, науковий дискурс зосереджується на інтеграції духовних чинників і психологічних механізмів у формуванні цілісної моделі стійкості особистості, що набуває особливого значення в контексті воєнних викликів для військовослужбовців.

Методи та методики дослідження. У процесі дослідження використано комплекс теоретичних методів, що дав змогу всебічно охарактеризувати феномен духовно-психологічної стійкості військовослужбовців у контексті подолання травматичних наслідків війни. Застосовано:

– аналіз наукової літератури з психології, педагогіки, військової психології та філософії з метою вивчення сучасних підходів до розуміння сутності духовно-психологічної стійкості, її структури й чинників формування;

– синтез та узагальнення концептуальних положень (теорії смислотворення, логотерапії В. Франкла, концепції духовного катарсису Г. П. Шевченко, підходів салютогенезу) для формулювання авторських висновків щодо шляхів розвитку внутрішньої сили військовослужбовців;

– моделювання, що застосовувалося для обґрунтування психолого-педагогічних умов формування духовно-психологічної стійкості як проактивної стратегії подолання травматичного досвіду;

– порівняльно-історичний аналіз, спрямований на інтеграцію духовних традицій українського козацтва в сучасні підходи до психологічної підтримки військових.

Результати. Воєнні дії на території України ставлять перед військовослужбовцями безпрецедентні виклики, які виходять за межі фізичної підготовки й тактичної майстерності. Тому є необхідність для формування духовної та психологічної стійкості у військовослужбовців Збройних Сил України. Крім прямої загрози життю, інтенсивні й тривалі бойові дії є потужним джерелом психологічних травм [4].

Формування духовної стійкості військовослужбовців ЗСУ має глибоке історичне та культурне коріння. Системою цінностей Запорозьких козаків був неписаний кодекс, що формував світогляд, етику й національну самосвідомість. Він охоплював такі моральні категорії, як свобода, особиста гідність, добре ім'я, відвага, слава, самопожертва та вірність. Ключовим поняттям цієї системи було «запорозьке товариство», що передбачало взаємовиручку, єдність і бойове братерство, яке цінувалося вище за біблійні заповіді. Зрада й запродакство вважалися найстрашнішими гріхами та каралися смертю [6, с. 159].

Ця система цінностей була не просто збірником моральних правил, а й потужним психологічним механізмом, що давав козакам змогу долати найважчі випробування. Колективна воля, відчуття корпоративної єдності й усвідомлення свого громадянського обов'язку формували стійкість і згуртованість. Ця глибока належність до «чогось більшого» й те, що «всі труднощі, які долали бійці, стають колективним надбанням, історією підрозділу», безпосередньо корелює із сучасними теоріями посттравматичного зростання. Міцні цінності й згуртованість, основані на козацьких традиціях, підвищували стресостійкість, надаючи військовослужбовцям здатність ефективно долати труднощі та переживати втрати.

Сучасна українська армія свідомо використовує історичну спадщину для формування ідентичності й зміцнення морально-психологічного стану. Це проявляється в найменуваннях військових підрозділів на честь видатних командирів минулого, а також у символах, як-от булава, що асоціюється з владою воєначальника та є офіційним символом Президента України. Ці традиції підтримують культурний зв'язок із минулим, відроджують національну гордість і слугують джерелом натхнення для сучасних воїнів [4, с. 4–8].

Глибока інтеграція історичних цінностей у сучасний військовий етос можлива завдяки певним культурним особливостям українського народу. Дослідження показують, що українська культура надає високого значення таким цінностям, як доброта й безпека. Крім того, згідно з дослідженнями, що ґрунтуються на культурних вимірах, українці мають високий рівень уникнення невизначеності та схильність до колективізму [6]. Це створює сприятливе підґрунтя для формування й прийняття ціннісної системи, що базується на братерстві, спільному завданні та готовності до самопожертви. Таким чином, сучасний військовий етнос є не просто символізмом, а логічним продовженням глибоко вкоріненого культурного коду нації (див. таблиця 1).

Таблиця 1
Українські цінності: від козацьких традицій до сучасного військового етосу

№ з/п	Козацька цінність	Сучасний прояв у ЗСУ
1	Братерство/товариство	Бойове братерство, взаємовиручка, згуртованість підрозділів.
2	Відвага/свобода	Відвага, безстрашність, готовність до самопожертви, формування «оборонної свідомості».
3	Вірність	Вірність Присязі, захист Батьківщини та віри до останньої краплі крові.
4	Гідність/честь	Особиста гідність, честь офіцера/воїна, чесність у всіх обставинах.
5	Служіння	Служіння своєму народу, захист Вітчизни від зовнішніх і внутрішніх ворогів.

Військова та цивільна спільнота мають усвідомити, що турбота про внутрішній світ військовослужбовця є такою ж критичною, як і його фізична й технічна підготовка. Цей підхід забезпечує не лише виживання, а й особистісне зростання, перетворюючи травматичний досвід на джерело сили.

Концепція духовного катарсису, розроблена Г. П. Шевченко, є потужним інструментом для осмислення процесу виховання духовності [7]. Вона визначається як емоційно-моральна, естетична, ціннісно-сміслова трансформація особистості, що відбувається відповідно до прийнятих нею морально-естетичних ідеалів. За своєю суттю, це процес очищення й облагородження душі, думок і почуттів, який починається зі здивування, емоційного відгуку та глибокого морального переживання подій. Центральним у цій концепції є усвідомлення, що духовний катарсис – це не пасивне очищення, а активний процес моральної та духовної самобудови. Він вимагає від людини постійної внутрішньої боротьби й роботи над собою з метою самовдосконалення. Цей процес відбувається через ствердження вищих цінностей, таких як совість, чесність, порядність, відповідальність, співчуття, милосердя, співстраждання та любов. Любов у цьому контексті виступає як найважливіший стимул для самореалізації та духовного самотворення, що захищає від зла, самотності, заздрості й зради [7].

Духовний катарсис є основою для «духотворчості», що передбачає слідування законам загальнолюдської моралі й утвердження добрих справ у повсякденному житті. За Г. П. Шевченко, «духотворчість» – це робота над духовними та ментальними якостями, що возвеличують людину й роблять її взірцем для інших. Ця концепція виходить за межі класичного розуміння катарсису як суто естетичного очищення, пропонуючи його як ідеальний фреймворк для подолання моральної травми. Замість простого «лікування» душевних ран, вона пропонує шлях до «очищення» й «оновлення» через свідоме прийняття та проживання цінностей. Цей підхід є унікальним і глибоко вкоріненим в українську педагогічну думку [7].

Ідеї В. Франкла надають «операційний» механізм для досягнення духовного катарсису

за Г. П. Шевченко. Якщо концепція Г. П. Шевченко описує, що саме має відбутися (очищення й облагородження душі), то логотерапія В. Франкла надає практичний посібник, як це зробити. Для військовослужбовців це може означати пошук сенсу у власному бойовому досвіді – у самопожертві заради побратимів, у захисті своєї сім'ї та нації або в допомозі іншим ветеранам, які повертаються до цивільного життя. Цей процес перетворює екзистенційний вакуум, що часто є наслідком травми, на джерело відновлення внутрішнього балансу й посттравматичного зростання [3; 7].

Паралельно теорія салютогенезу (Salutogenesis), розроблена Аароном Антоновським, зосереджується не на причинах хвороб (патогенезі), а на факторах, що сприяють здоров'ю та благополуччю. Основна ідея полягає у фокусуванні на ресурсах і сильній стороні людини, а не на її дефіцитах, щоб навчити її «плавати в річці життя» [2].

Інтеграція ідей Г. П. Шевченко й Віктора Франкла в парадигми смислотворення та салютогенезу дає змогу перейти від підходу лікування хвороби (ПТСР, моральної травми) до культивування здоров'я (стійкості й особистісного зростання). Таким чином, запропонований підхід поєднує українську наукову думку, світову психотерапевтичну практику та сучасні теоретичні моделі в єдину, цілісну стратегію [3; 7] (див. таблицю 2).

Важливо диференціювати два основні, але відмінні стани, що виникають унаслідок бойових дій: посттравматичний стресовий розлад (далі – ПТСР) і моральну травму [5].

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) є психічним станом, що розвивається після переживання або спостереження за подією, яка становила реальну або потенційну загрозу смерті, серйозних ушкоджень чи сексуального насильства. Симптоми ПТСР, що можуть виникнути навіть через роки після події, включають нав'язливі спогади, кошмари, уникнення всього, що нагадує про травму, негативні зміни в мисленні й настрої, а також зміни у фізичних та емоційних реакціях, як-от: дратівливість, агресія чи постійна настороженість. Хоча ці реакції є глибокими й руйнівними, вони вважаються нормальною відповіддю на ненормальну ситуацію.

Таблиця 2

Роль ключових фігур і концепцій у формуванні стійкості

№ з/п	Концепція	Основні засади	Актуальність для військової психології
1	Духовний катарсис (Г. П. Шевченко)	Емоційно-моральна трансформація, очищення душі, утвердження вищих цінностей через внутрішню боротьбу.	Надає ціннісний фреймворк для подолання моральної травми, перетворюючи її на можливість для особистісного оновлення.
2	Логотерапія (В. Франкл)	Лікування через пошук сенсу життя. Сенс можна знайти через творчість, любов або ставлення до страждання.	Надає практичний метод для військовослужбовців, щоб знайти сенс у власному бойовому досвіді й використати його для підтримки інших.
3	Смислотворення (Meaning-Making)	Дистрес виникає від невідповідності між особистими цінностями та травматичним досвідом. Успішне смислотворення вирішує цю невідповідність.	Пояснює психологічний механізм, що лежить в основі моральної травми, й обґрунтовує, чому ціннісний підхід є ефективним.
4	Салютогенез (Salutogenesis)	Фокус на факторах, що сприяють здоров'ю та благополуччю. Підхід, орієнтований на ресурси, а не на дефіцити.	Дає змогу перейти від лікування хвороби до превентивного виховання стійкості, створюючи «психологічний імунітет» перед травмою.

На відміну від ПТСР, що корениться в страху й відчутті загрози, моральна травма пов'язана з глибоким психологічним, емоційним і духовним болем, який виникає, коли дії або бездіяльність людини порушують її власні базові моральні принципи та цінності. Це може бути участь у діях, що призвели до поранення або загибелі цивільних, нездатність запобігти загибелі побратима або виконання наказів, що сприймаються як грубе порушення етичних норм. Основні емоції, пов'язані з моральною травмою, – це провина, сором, самоненависть і відчуття меншовартості, що часто призводить до відчуття відірваності від інших, відсутності сенсу життя й нездатності себе пробачити [4; 5].

Важливо, що моральна травма не є офіційним психіатричним діагнозом, але може співіснувати з ПТСР, посилюючи його симптоми. Ці два стани вимагають різних терапевтичних підходів. Стандартні методи лікування ПТСР можуть бути недостатніми для вирішення етичних і духовних питань, що лежать в основі моральної травми. Травматичні події, які порушують особисту систему вірувань і цілей, ініціюють процес смислотворення. Якщо людина не може знайти нового значення чи пояснення своїм діям або побаченому, це призводить до дистресу й вразливості до ПТСР. Цей причинно-наслідковий зв'язок підкреслює необхідність цілісного,

а не суто клінічного, підходу до лікування (див. таблицю 3).

Усвідомлення різниці між ПТСР і моральною травмою підкреслює необхідність переходу від реактивної моделі лікування наслідків до проактивної моделі формування стійкості. Психологічна стійкість не є вродженою рисою характеру, а являє собою динамічний процес адаптації до складних обставин. Її можна культивувати через певні поведінкові, емоційні та когнітивні навички [5].

Досвід збройних сил інших країн, зокрема США, демонструє, що інтеграція духовності в офіційні програми підготовки є сучасною та ефективною практикою. Програма Holistic Health and Fitness (H2F) армії США розглядає духовну готовність як один із п'яти ключових компонентів загальної боєздатності. Спеціальні посібники й курси, розроблені в межах цієї програми, надають командирам інструменти для оцінювання духовної готовності особового складу через «оперативну лінзу» [1, с. 22].

Цей підхід легітимізує духовну готовність як стратегічно важливий складник бойової ефективності. Він дає змогу зробити її вимірною та тренуваною, як і фізичну підготовку. Наприклад, в армії США виділяють чотири стадії духовного розвитку: від зовнішньої («Для мене») до уповноваженої («Як я»), де військовослужбовець живе з відчуттям мети

Таблиця 3

Порівняння ПТСР і моральної травми

№ з/п	Характеристика	Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР)	Моральна травма (Moral Injury)
1	Визначення	Психічний розлад, що виникає після надзвичайної події, яка загрожує життю.	Глибокий психологічний і духовний біль від порушення власних моральних цінностей.
2	Причини	Загроза життю, фізичне ушкодження, свідчення насильства чи смерті.	Вчинки або бездіяльність, які суперечать особистим моральним переконанням.
3	Кореневі емоції	Страх, тривога, небезпека.	Провина, сором, зрада, самоненависть.
4	Ключові симптоми	Нав'язливі спогади, уникання, гіперзбудженість, негативні зміни у мисленні.	Відчуття, що «не заслуговує на щастя», самоізоляція, труднощі з самопрощенням.
5	Відносини до травми	Травма, що виникає ззовні, незалежно від етичної складової.	Травма, пов'язана з внутрішнім етичним конфліктом.
6	Підхід до лікування	Доказові методи, такі як СРТ та РЕ, що працюють із реакціями на страх.	Необхідні специфічні методи, які допомагають опрацювати провину, сором та питання прощення.

й зосереджений на спадщині. Ця модель не лише зміцнює індивідуальну стійкість, а й підвищує згуртованість підрозділу, що прямо корелює з історичними козацькими цінностями [1].

Аналіз демонструє, що імплементація цілісної системи формування стійкості в Збройних Силах України має ґрунтуватися на унікальному поєднанні історичної спадщини та сучасних наукових підходів. Українська культура з її високими показниками колективізму й уникнення невизначеності є ідеальною основою для моделі, що базується на цінностях і пошуку сенсу.

Наявні культурні й історичні цінності, такі як козацькі традиції братерства та взаємодопомоги, формують високий рівень групової ідентичності й згуртованості. Ця колективна свідомість підсилює потребу в розумінні, «чому» відбуваються бойові дії. Це, своєю чергою, робить українських військовослужбовців ідеальною «цільовою аудиторією» для логотерапії та духовного катарсису, які пропонують знайти сенс у боротьбі й самопожертві.

Військові капелани є невід'ємною частиною військової структури та відіграють критично важливу роль у підтримці морально-психологічного стану військовослужбовців. Їхня функція виходить за межі суто релігійних обрядів і включає надання індивідуальних консультацій, організацію молитовних куточків і духо-

вних бесід. Вони є посередниками між військовими та фахівцями з ментального здоров'я.

Дослідження показують, що духовні практики й переконання допомагають військовослужбовцям, що демобілізувалися, знаходити внутрішні сили для подолання ПТСР і депресії.

Духовність слугує джерелом внутрішньої сили й стійкості, допомагаючи військовослужбовцям усвідомити мету та знайти своє місце в суспільстві після повернення. Присутність капелана на передовій часто стає тихою опорою для військових у хвилини страху, утрат і розпачу, нагадуючи їм про Бога, людяність і надію. Звернення до капелана часто є менш стигматизованим, ніж звернення до військового психолога. Військовослужбовці частіше шукають допомоги в капеланів, особливо у випадках, пов'язаних із моральними дилемами й переживанням утрат. Це робить капелана критичним «шлюзом» до професійної допомоги, особливо для тих, хто страждає від моральної травми. Завдяки їхній близькості до особового складу, капелани можуть ідентифікувати ознаки психологічних проблем і спрямувати військовослужбовців до відповідних фахівців для подальшої роботи.

Висновки. Таким чином, виникає синергія, де історична спадщина легітимізує й посилює сучасні психологічні практики. На основі дослідження для зміцнення морально-пси-

хологічного стану та психологічної стійкості військовослужбовців рекомендується таке:

1. Просвіта й навчання: розробити та інтегрувати в систему військової освіти обов'язкові навчальні курси з психологічної та духовної стійкості. Ці курси повинні бути побудовані на синтезі концепції духовного катарсису Г. П. Шевченко й логотерапії Віктора Франкла, що дасть змогу надати військовослужбовцям практичні інструменти для осмислення бойового досвіду та знаходження сенсу в ньому.

2. Розвиток військового лідерства: програми підготовки офіцерів, сержантів та інших лідерів мають включати навчання принципів смислотворення й салютогенезу. Лідер має бути не лише командиром, а й ментором і наставником, здатним підтримувати бойовий дух, зміцнювати згуртованість і допомагати підлеглим у внутрішній боротьбі.

3. Підтримка військового капеланства: розширити повноваження й можливості вій-

ськових капеланів, офіційно інтегрувавши їх у систему ментального здоров'я. Капелани мають проходити спеціалізовану підготовку для виявлення та попередньої роботи з моральною травмою й іншими психологічними станами, діючи як перша ланка підтримки, яка є менш стигматизованою, ніж звернення до військового психолога.

4. Системна інтеграція: розглянути створення в Україні холистичної програми, подібної до H2F, що буде адаптована до українських культурних особливостей. У рамках цієї програми духовна готовність має стати вимірюваним і тренуваним показником боєздатності поряд із фізичною, інтелектуальною та соціальною готовністю.

Реалізація цих рекомендацій сприятиме не лише зменшенню психологічних утрат у військах, а й перетворить бойовий досвід на джерело духовної сили, що має стратегічне значення для майбутнього української нації.

Список використаних джерел

1. Анохін Є. Д., Романчук С. В., Петрук А. П. Management of the «Holistic Health and Fitness» System of the US Army the Conditions of Decreasing the Physical Condition of the Combat Reserves: Experience of the Armed Forces of Ukraine. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15.* 2024. № 7 (180). С. 20–26.
2. Буланов В. А. Психологічні основи салютогенетичної спрямованості особистості. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Серія «Психологія».* 2012. № 42 (1). С. 21–30.
3. Карнаух Л. П. Психологічні аспекти формування життєстійкості особистості у поглядах Віктора Франкла. *Věda a perspektivy.* 2023. № 11(30). С. 267–277. DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-11\(30\)-267-277](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-11(30)-267-277).
4. Кокун О. М., Ключков В. В., Мороз В. М., Пішко І. О., Лозінська Н. С. Забезпечення психологічної стійкості військовослужбовців в умовах бойових дій : методичний посібник. Київ-Одеса : Фенікс, 2022. 128 с.
5. Кокун О. М. Аналіз сучасних наукових уявлень щодо чинників посттравматичних стресових розладів у військовослужбовців. *Особистісні та ситуативні детермінанти здоров'я.* 2020. С. 69–73.
6. Пучков О., Уваркіна О. Феномен воїнського етосу: соціальнофілософська рефлексія. *Вісник Львівського університету. Серія «Філософські науки».* 2022. С. 158–164.
7. Шевченко Г. П. Виховання – процес людинотворчості, культуротворчості, духотворчості. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика.* 2015. № 3. С. 288–299.

References

1. Anokhin, Y. D., Romanchuk, S. V., & Petruk, A. P. (2024). Menedzhment systemy «Holistic Health and Fitness» armii SShA za umov znyzhennia fizychnoho stanu boyovykh rezerviv: dosvid Zbroinykh Syl Ukrainy [Management of the «Holistic Health and Fitness» System of the US Army in the Conditions of Decreasing the Physical Condition of the Combat Reserves: Experience of the Armed Forces of Ukraine]. *Naukovyi chasopys Ukrainskoho derzhavnoho universytetu imeni Mykhaila Drahomanova. Serii 15, 7(180), 20–26.*
2. Bulanov, V. A. (2012). Psykholohichni osnovy saliutohenetychnoi spriamovanosti osobystosti [Psychological Foundations of the Salutogenic Orientation of Personality]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody. Psykholohiia, 42(1), 21–30.*
3. Karnaukh, L. P. (2023). Psykholohichni aspekty formuvannia zhyttiistiikosti osobystosti u pohliadakh Viktora Frankla [Psychological Aspects of Developing Personality Resilience in the Views of Viktor Frankl]. *Věda a perspektivy, 11 (30), 267–277.* [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-11\(30\)-267-277](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-11(30)-267-277).

4. Kokun, O. M., Klochkov, V. V., Moroz, V. M., Pishko, I. O., & Lozinska, N. S. (2022). Zabezpechennia psykholohichnoi stiikosti viiskovosluzhbovtiv v umovakh boiovykh dii: metodychnyi posibnyk [Ensuring Psychological Resilience of Military Personnel in Combat Conditions: Methodical Manual]. Kyiv-Odesa: Feniks.
5. Kokun, O. M. (2020). Analiz suchasnykh naukovykh uiavlen shchodo chynnykiv posttravmatychnykh stresovykh rozladiv u viiskovosluzhbovtiv [Analysis of Current Scientific Understanding of Factors of Post-Traumatic Stress Disorders in Military Personnel]. *Osobystisni ta sytuatyvni determinanty zdorovia*, 69–73.
6. Puchkov, O., & Uvarkina, O. (2022). Fenomen voynskoho etosu: sotsialno-filosofska refleksiiia [The Phenomenon of Warrior Ethos: Socio-Philosophical Reflection]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia: Filosofski nauky*, 158–164.
7. Shevchenko, H. P. (2015). Vychovannia – protses liudynotvorchosti, kulturotvorchosti, dukhotvorchosti [Education as a Process of Human Creation, Culture Creation, and Spiritual Creation]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka*, 3, 288–299.

Надійшла 15.08.2025

Прийнята 06.09.2025

Опублікована 15.10.2025